

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДОВЛАДДЯ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Бакун В. І.

ВСТУП

Демократія означає, що вся державна влада належить народу і що ця влада здійснюється народом вільно, відповідно до його волі та інтересів. Визнання народу верховним носієм державної влади є вираженням національного суверенітету. Інституційною та сутнісною ознакою і визначальним принципом демократії є влада народу (народовладдя). Народ є суб'єктом конституційно-правових відносин, а його правосуб'єктність включена в суверенітет і установчий характер демократії. Сьогодні в Україні продовжують відбуватися складні та суперечливі процеси, пов'язані з демократичними перетвореннями, що базуються на демократичних принципах та системі цінностей, які вони уособлюють. Саме тому питання, окреслені в цьому дослідженні, мають не лише наукове, а й суспільне значення. У свою чергу, результати дослідження можуть бути використані на практиці для подальшого вдосконалення правових норм, спрямованих на реалізацію демократичних принципів.

1. Особливі правові режими як інститут конституційного права: поняття, сутність, моделі реалізації

Термін «режим» (франц. régime – порядок, від лат. regimen – управління, керівництво) має декілька різних тлумачень, однак в контексті нашого дослідження це поняття слід трактувати як «систему заходів, правил, запроваджених для досягнення певної мети» та «певні умови, необхідні для забезпечення роботи, функціонування, існування чого-небудь»¹. Вважається, що цей термін увів у правовий обіг французький юрист Л. Дюгі як конституційно-правову категорію, ототожнюючи його з поняттям «законність»². Режим як елемент системи права – правовий режим, визначається правовою доктриною як

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

² Жванко Ю.П. Поняття та сутність особливих правових режимів в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Випуск 2. Т. 2. С. 43-49.

особливий правовий порядок, встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому³.

Ж. Ведель писав: «Очевидно, що найбільша ідентифікація керуючих та керованих здійснюється за прямої демократії, коли сам народ без посередників вирішує усі питання, пов'язані з громадськими справами, чи йде мова про законотворчість, адміністративне управління чи про відправлення юстиції, коли кожний в повній мірі виступає в якості керуючого або керованого. Але не менш очевидно й те, що подібна система непридатна в сучасній державі незалежно від її розмірів. Тим не менш пряма демократія лишається ідеалом, який буде надихати організацію компетенцій, яку керуючі повинні будуть делегувати керованим».

Принцип народовладдя закріплено в конституціях таких демократичних країн, як: Франція (стаття 3), Італія (стаття 1), Німеччина (стаття 20). Відповідні конституційні норми більш детально відображено в інших законодавчих актах, спрямованих на виконання цих норм⁴.

Питанням конституційно-правового статусу народу, реалізації його функцій та повноважень, зокрема в сфері формування органів державної влади, більшою чи меншою мірою, присвячували свої наукові праці такі вітчизняні вчені як: Д.М. Белов, С. Головатий, М.В. Громовчук, В.М. Кампо, М. Козюбра, В.Д. Людвік, О.Г. Мурашин, П.М. Рабінович, С.В. Різник, О.В. Радченко, М.Д. Савенко, М.В. Савчин, М.В. Селіванов, І.Д. Сліденко, П.Б. Стецюк, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, О.В. Щербанюк та ін.

В науці конституційного права поширене вживання звороту «участь громадян в управлінні державними справами», під яким П. Грабильников розуміє можливість, гарантовану Конституцією України та законодавством безпосередньо або через представників брати участь у здійсненні влади народу, державної влади, місцевого самоврядування, доступу до несення державної служби, до здійснення правосуддя, прирівнюючи його таким чином до здійснення влади народу⁵. Право на управління державними справами є лише елементом масиву політичних прав, відмінною ознакою якого є участь кожного громадянина особисто та безпосередньо.

³ Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П – С. 736 с.

⁴ Максименко Т.В. Основні принципи народовладдя: теоретико-правові засади та особливості реалізації. URL: <http://www.soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2024/1-2/12.pdf>

⁵ Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 73(5). 2022. С. 33-39.

Ю. Бисага та О. Приданчук здійснили аналіз досвіду зарубіжних країн та вітчизняного законодавства, можна виокремити наступні функції безпосереднього здійснення влади народом:

- державне будівництво (утворення держави, забезпечення недоторканості суверенітету, цілісності та неподільності держави, прийняття основного закону);

- установча (створення системи органів державної влади і місцевого самоврядування);

- законотворча (підготовка, прийняття загальнообов'язкових правил поведінки, які поширюються на громадян країни або громадян країни у певній адміністративно-територіальній одиниці);

- об'єднуюча (інтеграція всіх елементів народу в міцне об'єднання, вирішення проблемних аспектів їх соціального співжиття, вироблення національної самоідентифікації);

- культурно-виховна (залучення народу до різних проявів культурного життя, підвищення загального рівня освіченості, зокрема правової свідомості, розвиток інститутів громадянського суспільства);

- затверджувальна (схвалення або опротестування народом рішень органів державної влади та місцевого самоврядування)⁶.

Особливе місце в процесі інтерпретації основних демократичних інститутів займає саме співвідношення понять народовладдя і демократії. Ми наголосимо на двох основних позиціях: або зазначені поняття синонімічні, або розрізняються за низкою ознак⁷. Іншою причиною відсутності повномасштабного аналізу явища народовладдя є те, що воно здається звичним, апріорним принципом демократії, а відтак знаходиться «в тіні» останньої. В цьому аспекті показовим є зауваження Л. Петражицького, що із визначенням суті досліджуваного поняття в науці зазвичай обходяться настільки обережно, що із наявних джерел неможливо зрозуміти реальне ставлення автора про природу того, про що вони ведуть мову. Наведене спричиняє нагальну потребу дослідити юридичну природу демократії та народовладдя, оскільки саме це дасть змогу показати їх характерні ознаки і власну, іманентну лише кожному з цих явищ, специфіку. В такому ракурсі найбільш перспективним для дослідження виступає аналіз, що ґрунтується на системному методі⁸.

⁶ Бисага Ю., Приданчук О. Народовладдя в Україні як принцип формування органів державної влади. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2023/narodovladdia-ukraini-yak-pryntsy-formuvannia-orhaniv-derzhavnoi-vlady/>

⁷ Максименко Т.В. Основні принципи народовладдя: теоретико-правові засади та особливості реалізації. URL: <http://www.soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2024/1-2/12.pdf>

⁸ Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави: монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: ФІНН, 2009. 216 с.

У французькій доктрині публічного права пропонується два критерії, які дозволяють стверджувати, «що той чи інший орган державної влади представляє носія національного суверенітету». Перший стосується характеру повноважень цього органу, другий – способу його формування. Представницькі органи мають конституційні повноваження виражати політичну волю нації незалежно від інших органів державної влади, тобто приймати за власною ініціативою політичні рішення, які не потребують затвердження яким-небудь іншим державним органом. Такий характер повноважень зумовлений тим, що представницькі органи наділяються ними шляхом виборів. Вказані критерії лежать в основі принципу вільного мандату, який виражає смисл сучасної концепції політико-правового представництва, яка формувалась на протиставлення як інституту приватно-правового представництва, так і безпосередньому народовладддю⁹.

Ж.-Ж. Руссо вважав головними властивостями народного суверенітету невідчужуваність, неподільність, адже суверенітет не може бути представлений з тієї ж самої причини, з якої він не може бути відчужений. Дж. Локк зазначав, що «хто б не володів законодавчою або верховною владою у будь-якій державі, він зобов'язаний правити відповідно до встановлених постійних законів, що виголошені народом». У своїй промові 1863 року Авраам Лінкольн зазначив: «...що влада народу, від народу, для народу, не зникне з Землі»¹⁰, таким чином наголошуючи на принципах рівності, демократії та народовладдя.

Правовий режим – це особливий порядок регулювання певної сфери суспільних відносин, що передбачає застосування комплексу специфічних способів, типів і методів правового регулювання, вибір яких зумовлений метою, яку ставить перед собою законодавець, специфікою об'єкта правового регулювання, правовим статусом суб'єктів права, на яких поширює свою дію цей правовий режим. Використання особливої комбінації правових засобів, заснованих на загальних дозволах і заборонах, позитивних зобов'язаннях і рекомендаціях, стимулах і обмеженнях тощо, зумовлює специфіку правового режиму – загальний чи особливий правовий режим, що дозволяє забезпечувати стійке нормативне регулювання як певної сфери соціального життя, так і групи суміжних суспільних відносин. Формування конструкції правового режиму, як і технологія

⁹ Щербанюк О. В. Народний суверенітет як фундаментальний принцип представницької демократії. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1077. Серія «ПРАВО». Випуск № 15, 2013 рік. С. 53-57.

¹⁰ Transcript of Cornell University's Copy of President Lincoln's speech at Gettysburg on November 19, 1863 URL: https://rnc.library.cornell.edu/gettysburg/good_cause/transcript.htm

запровадження правових режимів, має ґрунтуватися на принципах верховенства права, законності, доцільності, розумності, оскільки в іншому випадку запровадження обмежень і зобов'язань може викликати несприйняття в суспільстві та стати причиною соціально-політичних катаклізмів. В цілому, перевагою правових режимів перед іншими засобами правової політики є комплексне вирішення важливих завдань конституційно-правової політики¹¹.

Правовий режим – це змістовне правове явище, яке об'єднує цілісну сукупність юридичних засобів впливу на суспільні відносини відповідно до методів правового регулювання та його типів. У загальному вигляді правовий режим можна трактувати як порядок регулювання, що виражається в сукупності правових засобів, які описують особливе поєднання взаємодіючих дозволів, заборон і зобов'язань, реалізуючи при цьому особливу спрямованість регулювання. Кожен режим містить усі перелічені методи правового регулювання, один з яких є домінуючим залежно від призначення конкретного режиму. Виходячи зі ступеня імперативності того чи іншого режиму, його концепція може включати переважно обмеження¹².

Таран Л. пропонує трактувати спеціальний правовий режим як особливий порядок правового регулювання окремих режим як особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється для певного кола об'єктів або сфер їх діяльності і який відрізняється від загального режиму пільговим або обмежувальним характером регулювання, що зумовлено публічним інтересом, який проявляється в усіх елементах його механізму проявляється в усіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони, додаткові підстави для юридичної відповідальності¹³. З. Кисіль класифікував правові режими за масштабом волевиявлення громадян і організацій щодо використання можливостей реалізації своїх суб'єктивних прав – на пільгові та обмежувальні; за глибиною змін конституційного статусу громадян і організацій – на звичайні та організацій – на звичайний і надзвичайний режими¹⁴. Н. Харченко обґрунтовано пропонує доповнити

¹¹ Тернавська В.М. Правові режими відповідно до теорії конституційно-правової політики. Нове українське право, Вип. 4, 2023 URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/518/469>

¹² Bukhanevych O., Memyk A., Petryshyn O. Approaches to understanding the category “special legal regimes” URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprmu-1-2021-r/pidkholdo-rozumynnya-kategoriyi-osoblivi-pravovi-rezhimi>

¹³ Taran, L.V. (2004). Special legal regime of entrepreneurial activity in free economic zones of Ukraine (comprehensive research). Kharkiv: Vidavets SPD FO Vapnyarchuk N.M.

¹⁴ Kisil, Z.R., & Kisil, R.V. (2011). Administrative law. Kyiv: Lviv State University of Internal Affairs.

загальнонотеретичну класифікацію правових режимів такими видами правових режимів, як такими видами правових режимів, як режими правових умов (надзвичайний, воєнний стан, карантинні зони)¹⁵.

Загальну категорію правового режиму запропоновано розглядати як нормативно закріплений винятковий порядок державного регулювання особливих суспільних відносин, який об'єктивується через структуровану сукупність різноманітних регулятивно-правових методів, комплекс котрих визначено специфікою відносин, що регулюються¹⁶. Основними атрибутами правового режиму, що зумовлюють його окремий стан серед інших правових феноменів, є такі: по-перше, це порядок регулювання, впорядкування соціальних відносин, історично викликаний до життя політичним режимом демократії та тісно пов'язаний із політико-правовим режимом законності; по-друге, визначальною рисою правового режиму є його обов'язкова нормативна закріпленість, сформульованість у конкретних нормативно-правових актах; по-третє, правові режими визначаються й санкціонуються виключно державою, яка в особі уповноважених органів зобов'язана ретельно відстежувати нюанси й тенденції розвитку окремих ситуацій, положень і суспільних відносин, які потребують регулювання, крім того, правовий режим являє собою структуровану сукупність регулятивно-правових методів (обмежень, заборон, дозволів, додаткових зобов'язань); по-п'яте, застосування правового режиму – завжди виняток із системного правового регулювання суспільних відносин у державі, пов'язаний із потребою обмежити або, навпаки, надати додаткових прав і повноважень особам у специфічній сфері або в конкретній ситуації. Нарешті, застосування правового режиму має відбуватися з обов'язковими обмеженнями за такими параметрами, як час застосування, територія застосування, об'єкт, суб'єкт.

2. Міжнародні та національні стандарти легітимності реалізації та здійснення народовладдя

Перше цікаве питання: скільки з двадцяти восьми національних конституцій інтегрованої Європи були безпосередньо прийняті народом з нагоди референдуму про прийняття рішень? Відповідь: вісім. За часів Європи п'ятнадцяти, до розширення на Схід, їх було лише чотири (Данія, Іспанія, Франція, Ірландія). Якщо звузити нашу увагу до організації влади ревізії, то ми відзначимо відсутність прямого народного втручання в шість режимів, включаючи Німеччину та Португалію. Таким чином, перегляд монополізується обраними

¹⁵ Kharchenko, N.P. (2018). Types of legal regimes: Pluralism of scientific approaches. *Prykarpattya Legal Bulletin*, 1, 25-28.

¹⁶ Коваленко Н. До питання про визначення поняття та ознак правового режиму. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/48.pdf>

представниками. Німеччина, нова модель стабільної парламентської системи, модель конституційного правосуддя, з 1949 року шістдесят разів переглядала свою Конституцію, так і не маючи змоги висловлювати свої думки безпосередньо. На момент возз'єднання стаття 146 Основного закону надавала можливість прийняття нової «Конституції» німецьким народом «з повною свободою рішень». Але процедура, що призвела до цього голосування, виявилася занадто довгою, занадто випадковою. Уряд Г. Коль обрав «королівський голос», голос простої ревізії. П'ять інших країн ЄС передбачають непряме втручання виборців через нові вибори після автоматичного розпуску (Бельгія, Фінляндія, Греція, Нідерланди) або коли конституція передбачає обрання спеціальної асамблеї, компетентної переглядати стовпи конституційного ладу («Велика асамблея» в Болгарії). Зрештою, одинадцять із двадцяти восьми країн не дають народу можливості безпосередньо приймати закони, коли йдеться про верховний текст. Прихильники більш широкого залучення народу в конституційний процес все ж зможуть зробити висновок, що в більшості держав – сімнадцяти – референдум про прийняття рішень конституціоналізований.

В Італії культура референдуму за народною ініціативою була започаткована в 1970-х роках. У період з 1974 по 2000 рік було організовано понад п'ятдесят референдумів. Тридцять сім протягом 1990-х років, що підштовхує громадян ставати суддями закону майже чотири рази на рік! Нездатність режиму змінити себе через парламент призвела до безпрецедентного результату з референдумом. Вінець слави цьому явищу прийшов з нагоди голосування 18 квітня 1993 року. Потім італійцям було запропоновано проголосувати за закон, який встановлює повне пропорційне представництво голосів. 83% голосів «за» скасування вимагає переходу до голосування більшістю голосів (закон від 4 серпня 1993 року). Партійна і парламентська практика глибоко порушена. З нагоди весняних виборів 1994 року були сформовані передвиборчі коаліції, і незабаром вся політична система Італії була побудована навколо двох полюсів. Проводиться чергування. 18 квітня 1993 року громадяни Італії завершили «на виборчій ділянці акцію антикорупційних магістратів»¹⁷. Розкриваються переваги народного механізму противаги, створеного проти помилок партитократії [30]: інституційний важіль для кращої мобілізації громадян, оновлення суспільного життя, засіб для соціальних контрсил діяти безпосередньо на нормативну систему, інструмент політичної освіти для народу... На суто конституційному рівні жодна масштабна реформа не може уникнути популярного арбітражу. «Так» переосмисленню Розділу V, що

¹⁷ Portelli H. «Le référendum abrogatif en Italie : réflexions sur un usage constitutionnel et politique», in *Mélanges Pierre Avril. La République*, Paris, Montchrestien, 2001, p. 607.

привело до сильного акцентуації регіональної автономії, тріумфувало 7 жовтня 2001 року. Другий установчий референдум відбудеться 25 і 26 червня 2006 року. Мета полягала в тому, щоб ратифікувати масштабну конституційну реформу, прийняту парламентом (не досягнувши більшості в дві третини голосів у кожній палаті) у жовтні 2005 року за уряду С. Берлусконі. Безпрецедентним кроком мобілізувалися всі суб'єкти ініціативи: кілька обласних рад, меншість парламентарів та понад 800 тисяч виборців. Але цього разу електорат на 61,7% відмовився дати свою згоду на появу раціоналізованого парламентського режиму, в якому домінує фігура прем'єр-міністра (такий собі «прімо-міністерський» режим). Через десять років саме за внесенням поправок до сорока п'яти статей Конституції було останнє слово за італійським народом. 4 грудня 2016 року, після кількох місяців напружених дебатів, голосування «проти» (59%) ознаменувало кінець конституційного закону Ренці-Боші¹⁸, »матері всіх реформ», за словами колишнього президента Ради. Але у випадку з Ірландією¹⁹ культура італійського референдуму залишається винятком в інтегрованій Європі.

Здійснення влади народу є провідною категорією конституціоналізму, проявом установчої влади, яка належить виключно народу, та є первинною відносно всіх інших інститутів держави. Вибори та референдум є найдосконалішими формами здійснення безпосереднього народовладдя, адже в результаті їх проведення воля народу щодо певного питання державного життя не лише формується, проявляється, обробляється та фіксується, а й набуває юридичної сили, тобто легітимізується. В Конституції України інститути виборів та референдуму отримали регламентацію в окремому розділі, процес внесення змін в який є суттєво ускладненим, а їх значимість підкреслюється логічним розміщенням розділу III «Вибори. Референдум» відразу після розділів, які визначають загальні засади конституційного ладу і правовий статус людини і громадянина²⁰.

Тому особливу роль у вираженні волі народу відіграє конституція, яка втілює в конкретній формі принцип народного суверенітету²¹. Ця політико-правова ідея відображена в багатьох сучасних конституціях. Так, Конституція Республіки Албанія 1998 р.²² у ст. 2 визначає, що

¹⁸ Louvin R., «Des causes et des effets de la réforme constitutionnelle de 2016», La Lettre d'Italie, n°9, octobre 2016.

¹⁹ Lagrave C., «L'actualité constitutionnelle en Irlande», Revue française de Droit constitutionnel, n°98-2014, pp. 477-486

²⁰ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України: навч. посіб. К.: Ліра, 2006. 366 с.

²¹ Valle R.H. De la democracia representativa a la democracia participative // Anuario iberoamericano de justicia constitucional. 2002. No. 6.

²² Конституція Республіки Албанія від 21 жовтня 1998 р. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

носієм суверенітету в державі є народ. Основний закон ФРН 1949 р. містить ряд норм, присвячених народному суверенітету, зокрема: п. 2 ст. 20: «вся державна влада походить від народу». П. 2 ст. 1 Конституції Греції 1975 р. містить норму, що «фундаментом державного ладу є народний суверенітет», а відповідно до п. 3 цієї ж статті – «вся влада походить від народу, існує для народу і нації і здійснюється шляхом, визначеним Конституцією»²³. Конституція Ірландії 1937 р. у ст. 1 визначає: «Ірландський народ має невід’ємне, невідчужуване і суверенне право обирати власну форму праління»²⁴. Ч. 2 ст. 1 Конституції Італії 1978 р. встановлює, що «суверенітет належить народу, який здійснює його у формах і в межах, встановлених Конституцією»²⁵.

Аналогічні положення існують в інших демократичних конституціях. Це пояснюється єдністю завдань, які вони вирішують, а також прагненням до використання тих конституційних конструкцій та норм, які довели свою ефективність. При достатньо високому ступені багатоманітності основних законів можна виділити декілька конституційних моделей. Перша – північноамериканська конституційна модель, що обмежується питаннями поділу влад, друга, яка була сформована в Європі внаслідок прийняття конституцій Польщі та Франції в 1791 р., в якій значну частину норм було присвячено організації не лише держави, а й суспільства, закріплювались обов’язки держави перед ним. Слід відзначити, що не зважаючи на те, що Конституція Франції 1791 р. була зразком для більшості європейських держав, сліпого копіювання її норм не було²⁶.

Демократія – це надзвичайно складне поняття, що еволюціонує, яке не можна узагальнити у формулі Лінкольна “уряд народу, від народу і для народу”. Вона пронизана новими вимогами, характерними для великих держав, до еволюції політичного громадянства, до інтеграції суспільств у все більш наднаціональне право. Якщо ми не хочемо тримати поняття демократії подалі від історичних реалій і позитивного права, якщо ми не обмежуємо його абстрактним баченням, що має не більшу цінність, ніж просте слово, ми повинні визнати, що це поняття занурене в суть балансування між кількома вимогами. Це походження владних повноважень (загальне виборче право, регулярність виборів, механізми прямої участі народу тощо), їх призначення (захист Хартії

²³ Конституція Греції від 11 червня 1975 р. URL: <http://archive.nbu.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

²⁴ Конституція Ірландії від 29 грудня 1937 р. URL: <http://archive.nbu.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

²⁵ Конституція Італії від 27 грудня 1978 р. URL: <http://archive.nbu.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

²⁶ Щербанюк О.В. Народний суверенітет як конституційна цінність в порівняльно-правовому вимірі. Порівняльно-правові дослідження. Україно-грецький міжнародний науковий юридичний журнал. 2013. № 1-2. С. 106-108.

прав, меншин, опозиційних партій, міжнародних конвенцій, що стосуються прав людини) та процедур (підзвітність, обговорення, плюралізм, незалежність суддів тощо)²⁷. Отже, демократія не повинна зводитися до прямої участі народу, але й не може засуджувати її, а *fortiori*, коли йдеться про проголошення найвищої норми.

Народовладдя означає належність усієї повноти влади в межах території держави народові та здійснення ним цієї влади як безпосередньо, так і через своїх представників у органах державної влади та органах місцевого самоврядування²⁸. Принцип вільних виборів реалізовується через такі основні складові, як свобода формування та вираження виборцем своїх поглядів; об'єктивне й точне офіційне встановлення результатів виборів, позбавлене фальсифікацій; визнання результатів виборів та повага до демократичного вибору громадян України. Увесь виборчий процес має бути організований та проведений таким чином, щоб забезпечити не лише можливість безперешкодного волевиявлення виборців, але й повагу до результатів виборів.

Парламент наділено правом представляти весь Український народ – громадян України всіх національностей – і виступати від його імені, а отже, він є представницьким органом державної влади. Зменшення конституційного складу Верховної Ради України не впливає на представницьку функцію органу законодавчої влади в Україні, не чинить втручання у здійснення ним конституційно визначених повноважень²⁹.

ВИСНОВКИ

Накопичений історичний досвід багатьох зарубіжних країн свідчить, що характер змісту та ступінь імплементації демократичних принципів

²⁷ Denquin J.-M., « Que veut-on dire par “démocratie” ? L’essence, la démocratie et la justice constitutionnelle », Jus Politicum, n°2-2009. URL:<http://juspoliticum.com/article/Que-veut-on-dire-par-democratie-L-essence-la-democratie-et-la-justice-constitutionnelle-76.html>

²⁸ Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України „Про вибори народних депутатів України“, пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про вибори народних депутатів України“ щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі“ (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017

²⁹ Висновок Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019

у національній правовій системі є не тільки найважливішим чинником становлення і розвитку демократичних суспільств, а й базовою умовою прогресивного розвитку держави як політичного утворення. У цій статті представлено підходи відомих науковців до тлумачення сутності понять «демократія» та «народовладдя». Демократія розуміється як приналежність всієї державної влади народу і вільне здійснення цієї влади народом відповідно до його волі та інтересів. Визнання народу верховним носієм державної влади є вираженням національного суверенітету. Системоутворюючою і сутнісною ознакою та визначальним принципом демократії є народовладдя (демократія). Державну політику у сфері демократії можна визначити як цілеспрямовану діяльність публічної влади, що визначає принципи становлення і розвитку представницької демократії та безпосередньої демократії, а також регулює і реалізує закони про різні форми демократії.

АНОТАЦІЯ

Питання про природу, структуру та типологію влади продовжує залишатися дискусійним. Існує багато поглядів, багато з яких є взаємовиключними. У загальних рисах будь-яку концепцію влади можна розділити на дві великі категорії. Згідно з одними, влада є універсальним онтологічним феноменом, згідно з іншими, влада є суто соціальним явищем. Багато авторів вважають, що поняття влади слід визначати через поняття відносин. Якісному статусу влади приписують легітимацію, тобто легітимність. Протягом своєї тривалої історії поняття легітимності мало змінилося у своїй суті, і легітимність характеризується як здатність системи породжувати і підтримувати віру в те, що існуюча політична система є найбільш прийнятною для даного суспільства. Особливі правові режими виступають юридичною підставою обмеження прав і свобод людини й громадянина, отже актуальність дослідження поняття, видів і основних ознак особливих правових режимів не викликає сумніву.

Література:

1. Бисага Ю., Приданчук О. Народовладдя в Україні як принцип формування органів державної влади. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2023/narodovladdia-ukraini-yak-pryntsyyp-formuvannia-orhaniv-derzhavnoi-vlady/>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Висновок Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін

до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019

4. Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 73(5). 2022. С. 33-39.

5. Жванко Ю.П. Поняття та сутність особливих правових режимів в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Випуск 2. Т. 2. С. 43-49.

6. Коваленко Н. До питання про визначення поняття та ознак правового режиму. URL:<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/48.pdf>

7. Конституція Греції від 11 червня 1975 р. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

8. Конституція Ірландії від 29 грудня 1937 р. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

9. Конституція Італії від 27 грудня 1978 р. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

10. Конституція Республіки Албанія від 21 жовтня 1998 р. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

11. Максименко Т.В. Основні принципи народовладдя: теоретико-правові засади та особливості реалізації. URL: <http://www.soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2024/1-2/12.pdf>

12. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України: навч. посіб. К.: Ліра, 2006. 366 с.

13. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України „Про вибори народних депутатів України“, пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про вибори народних депутатів України“ щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі“ (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017

14. Тернавська В.М. Правові режими відповідно до теорії конституційно-правової політики. Нове українське право, Вип. 4, 2023 URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/518/469>

15. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави: монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: ФІНН, 2009. 216 с.

16. Щербанюк О. В. Народний суверенітет як фундаментальний принцип представницької емократії. Вісник Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна. № 1077. Серія «ПРАВО». Випуск № 15, 2013 рік. С. 53-57.

17. Щербанюк О.В. Народний суверенітет як конституційна цінність в порівняльно-правовому вимірі. Порівняльно-правові дослідження. Україно-грецький міжнародний науковий юридичний журнал. 2013. № 1-2. С. 106-108.

18. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П – С. 736 с.

19. Bukhanevych O., Mernyk A., Petryshyn O. Approaches to understanding the category “special legal regimes” URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprunu-1-2021-r/pidkhodi-do-rozumynnya-kategoriyi-osoblivi-pravovi-rezhimi>

20. Denquin J.-M., « Que veut-on dire par “démocratie” ? L’essence, la démocratie et la justice constitutionnelle », Jus Politicum, n°2-2009. URL:<http://juspoliticum.com/article/Que-veut-on-dire-par-democratie-L-essence-la-democratie-et-la-justice-constitutionnelle-76.html>

21. Kharchenko, N.P. (2018). Types of legal regimes: Pluralism of scientific approaches. Prykarpattia Legal Bulletin, 1, 25-28.

22. Kisil, Z.R., Kisil, R.V. (2011). Administrative law. Kyiv: Lviv State University of Internal Affairs.

23. Lagrave C., « L’actualité constitutionnelle en Irlande », Revue française de Droit constitutionnel, n°98-2014, pp. 477-486

24. Louvin R., « Des causes et des effets de la réforme constitutionnelle de 2016 », La Lettre d’Italie, n°9, octobre 2016.

25. Portelli H. « Le référendum abrogatif en Italie : réflexions sur un usage constitutionnel et politique », in Mélanges Pierre Avril. La République, Paris, Montchrestien, 2001, p. 607.

26. Taran, L.V. (2004). Special legal regime of entrepreneurial activity in free economic zones of Ukraine (comprehensive research). Kharkiv: Vidavets SPD FO Vapnyarchuk N.M.

27. Transcript of Cornell University’s Copy of President Lincoln’s speech at Gettysburg on November 19, 1863 URL: https://rnc.library.cornell.edu/gettysburg/good_cause/transcript.htm

28. Valle R.H. De la democracia representativa a la democracia participative // Anuario iberoamericano de justicia constitucional. 2002. No. 6.

Information about the author:

Bakun Volodymyr Igorovych,

Postgraduate Student at the Department of Constitutional Law of Ukraine
Yaroslav Mudryi National Law University
77, Hryhoriia Skovorody str., Kharkiv, 61024, Ukraine